БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. НОЯБРЬ 13 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 267 (4751)

Өртээ 20 көп.

Пропаганданы улам бедик деңнелче

Бистиң партиявыстың, бүгү совет улустуң идейлиг амыдыралында сөөлгү үеде улуг болгаш ханы өскерлиишкиннер болгулаан. «Амгы үениң байдалында партийжи пропаганданың сорулгаларының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын күүседир талазы-биле партия организацияларының чогаалкчы болгаш хөй талалыг ажылдары бо чорукка улуг рольдуг болган. СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырар дээш демиселге партия организациялары үнелиг инициативаларны илередип, массаны өртүүнга ажылдың чаа-чаа хевирлерин тып үндүрүп турар. Коммунистиг идеологияны пропагандалаары улам-на диригболгаш хөй янзы бооп, сайзырангайжып турар. Пропагандистерниң составын шилип тургузар ажылды эрткен чылдыңдан дээре тургускаанының түңнелинде, пропаганданы амыдырал-биле, коммунизм тургузуушкунуңнуң практиказы-биле холбаштырарында элээн эжижидилге области чедип алдынган.

Партия чырыдыышкынының системазында өөренип турарларның нинчи саны эрткен чылын 9807 турганыңдан бо чылын 10676 чедир өскен. Ылангыя комсомолчуларның болгаш партия кежигүнү эвестерниң саны дыка өскен. Чижээ, эрткен чылын 3051 партия кежигүнү эвестер ында өөренип турган болза, бо чылын оларның саны 4437 кижи чедип турар. Бо чорук болза марксизчи-ленинчи теорияны, экономиктиг билиглерни өөренириңге ажылчы чоннуң калбак массаларының сонуургалының аажок бедээнинин херечиин болур.

Каа-Хем районнуң партия организациязы партийжи пропаганданы амыдырал-биле холбаштырарын эжижиткен. Ооң түңнелинде көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээр болгаш күүнеге садар талазы-биле районнуң ажылчы чоннары биче өвес чедиишкиннерлиг болганын билир бис. Ол ышкаш Тожу районнуң болгаш «Межегей» совхозтуң базы өске-даа чамдык партия организацияларын адап болур.

Области пропаганда ажылынга партия, совет активи, ажыл-агый черлериниң удуртукчулары, инженер, техниктиг тускай эртемниглер, башкылар болгаш өскелер-даа дыка хөй санныг кижи хаара туттунган.

Партия чырыдыышкынының бо чылгы өөредилге системазынга пропагандистер шилилгезинге бир чаа чүве болза экономиктиг билиглер өөренириниң пропагандистеринге бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларын, тускай эртемниглерни элээн калбаа-биле хаара тутканы болуп турар. Ындыг өскерлиишкинни Кызылга болгаш районнар төптеринге, колхозтарга-даа көрүп болур. Бо чорук партийжи пропаганданы бүдүрүлгениң экономиказы-биле, амыдырал-биле холбаштырарын улам эжижиткен.

Мооң-биле чергелештир, чаа пропагандист кадрларны немешкенибиле кады, марксисчи-ленинчи теоретиктиг билии шыырак-даа бол, методика талазы-биле кошкак эштер ында бар апаары билдингир. Эрткен чылдың практиказының көргүскени болза чамдык пропагандистер кайы-бир бүдүрүлгениң кварталда, айда ажылының көргүзүглерин кичээлге чугаалаан, ооң пропаганданы амыдырал-биле холбаштырганы ол деп саналар чүүлдер бар бооп турган. Чамдык таварылгада партия чырыдыышкынының системазында кичээлдерни чүгле бүдүрүлгечи кызыы темалар-биле солуп турган. Ындыг чорук бо чылын безин область типографиязы чижектиг улуг коллективте бар. Ында 10 комсомолчулар партия төөгүзүн өөренир деп күзеп, бөлгүм тургузуп алган, а пропагандист чогундан бөгүнге чедир кичээл эгелевээн.

СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырбышаан, партийжи пропаганданы амыдырал-биле улам холбаштырарынга, чамдык аки түңнелдер чедип алдынганы-биле кады, доктаамал, эки белеткелдиг пропагандист кадрларны тургузар талазы-биле ажылда четпестер ам-даа бар. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң комсомол чырыдыышкынының бүгү пропагандистери шуптузу бо чылын чаа кижилер болган. Мындыг чорук өске-даа черлерде бар. Бо болза пропагандист кадрларны шилириңче, оларны кижизиделинче кичээнгейни улам күштелдиреринин негеп турар.

Пропагандист кадрларның шилилгезинге чер-черниң партия организациялары, ылангыя райкомнар эп шынгыы негелдени тургузар ужурлуг. Черле ынчаш, партияның идеологтуг ажылын чүгле идей политика талазы-биле эп-не бышкан, шыыны, туруштуг кижилерге бүзүреп болур деп партияның негелдезин утпас херек.

Коммунизм тургузуп турар миллион-миллион совет кижилериниң угаан-бодал талазы-биле негелдезиниң өскени-биле холбаштыр, идеологтуг фронтунуң ажылдакчыларындан негелде дыка бедээн. Ынчангаш идеология ажылының ажылдакчы бүрүзүнден теоретиктиг бедик билиг, практиктиг дуржулга негеттинин турар. Ындыг төлээде, пропагандист болза, бирги эдлчегде марксисчи-ленинчи теорияны ханы билир, партияның политиказын массага нептередип шыдаар — пропагандист, агитатор, лектор болурунуң эргежок чугула мөзү-шынары бар ындыг кижи болур ужурлуг.

Пропагандист болгаш агитатор болза бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилерге практика кырынга дузалап шыдаар болгаш эки белеткелдиг болуру-биле кады, бедик культурлуг, үлегерлиг болур ужурлуг. Ол дээрге, бүгү-ле чаа, мурнакчы чүүлдерни эскерип билир, ону деткиир болгаш тарадып нептередир дээни олдур.

Мындыг шынарлыг кадрларны бистиң партия организациявыс хөйну белеткеп кижизиткен. Олар бүдүрүлге черлеринде, колхозтар, совхозтарда, албан-организация черлеринде чүс-чүзү-биле ажылдап турарлар.

Чер-черниң партия организацияларының сорулгазы болза, пропагандистерни өстүрери, кижизидери болгаш оларның мергежилин могаштылаг чок сайзырангайжыдары болур.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумун чаа-чаа чедиишкиннерлиг уткуул!

Тамбов область. Тамбов областың «Арженка» деп үрелел заводунуң хаван ажаакчызы Пантелей Михеевич Михеевтиң күш-ажылчы чедиишкининиң дугайында медээ бүгү чуртта тарай берген. Ол 9 айларның дургузунда нинти диригдеизизи 2.036 центнер 2.406 хаваннарны семирти азыраваш, күүнеге дужаатан.

П. М. Михеев чыл төнчүзүнге чедир 2.720 центнер диригдеизилиг 3.130 хаваннарны семирти азыраарын болгаш центнер хаван эдлиниң бот-үнезин 200 рубль чедир кызырарын хүлээнген.

Эш Н. С. Хрушев П. М. Михеевке чоруткан чагаазында мурнакчы малчының чедиишкиннерлиг болганы-биле байыр чедиргеи.

Чурукта: П. М. Михеев (солагай талазында) бодунун ажылының дугайын мурнакчы малчындан өөренип алыр дээш келген Ленин аттыг колхозтуң хаван ажаакчызы В. М. Забузовка болгаш XVIII партсъезд аттыг колхозтуң хаван ажаакчызы А. С. Циплаковага чугаалап берип тур.

Фото **Г. Удальцовтуу.** СЭТА-ның фотохрониказы.

Чеди чылдың улуг базымнары

(СЭТА-ның корреспондентилериниң дыннадыгларындан)

Сибирьде эң улуг камволь-сукно комбинадын Черногорск хоорайда тудуп эгелээн. Комбинаттың күүзү — бир чылда 15,4 миллион метр пестуу кылыр.

Ол будурулгениң баштайгы эзлчээ 1962 чылдың ийги чартыында ажылдап эгелээр.

* * *

Улуг электро-септелге пеги Магнитогорскиниң металлургия комбинадында туттунган болгаш ажыглалда киргеи. Ол — улуг завод-биле дөмей-ле. Ында бирги чергениң дериг-херекселдерин турган.

* * *

Ашхабадта чыып эптээр демирбетон кылыгларның чаа заводу ажылдап эгелээн.

Ында ажылдарны шуптузун механизацияның болгаш автоматизацияның дузазы-биле кылыр.

* * *

Риганың вагон кылыр заводунда бир янзы электропоездиин тургускан болгаш ол үзүктелиишкиннинг ток-биле ажылдаар. Ол болза эң баштайгы ындыг состав. Амгы үеде аппаратураны эптеп доозуп турар.

* * *

Армениянын 50 улетпүр бүлүрүлгелери чыл планнарын хуусаазындан эрте доозупкан. Продукциянын бот-үнезин чиигедип турган, республикада чыл эгезинден тура 40 миллион рубль камнатынып алдынган.

* * *

Минскиниң автомобиль тудугжулары чыл эгезинден тура он он миллион рубльдин планнан дашкаар продукциязын бүдүргеи. Эрткен үениң дургузунда олар 1.540 тонна демирни, 8,4 миллион киловатт-шак электроэнергияны камнап алганнар.

* * *

Москва чоогунуң «Электросталь» заводунуң ажылчыннары 15 мун дүрген эзилдириглерни кылганнар. Ук заводта чаа хевирниң каинарын база бүдүрүп үндүрүп турар апарган.

* * *

Чаа автоматтыг шугум Горькийниң автомобиль заводунуң ийги мотор цегинде 26 станоктардан тургустунган. Автомобиль клапаннарын болгаш кардан өзөгинин тудуштурулгазын кылыр автоматтыг шугум көрпүс цегинде база ажыглалда киргеи.

Үлетпүр—көдээ ажыл-агыйга

МИНСК. СЭКП ТК-ның декабрь Пленумун чыылдырар дугайында дыннадыг Минскиниң трактор тудугжуларының күш-ажылының чаа көдүрлүүшкүнүн болдурган. Мунмун ажылчыннар, бүдүрүлгениң чаартыкчылары болгаш тускай эртемниглер бо чылын бараанныг продукцияларны бүдүрериниң талазы-биле күүнеиниң планын декабрь 20-ге чедир күүседир дээш чүткүп турарлар. Олар онаалгага немелде кылдыр мурнунда хүлээнгени 200 тракторларны эвес, а 240 тракторларны кылып үндүрерин хүлээнгеннер.

1000 ажыг кижи бүдүрүлгенин чыл даалгаларын ажыр күүседипкен болгаш олардан 300 мурнакчылар ийи-ийи чылдың нормаларын күүседткен.

Заводтуң чогаадыкчылары болгаш чаарттыкчылары база-ла боттарының чедиишкиннери-биле коллективти өөртүү деп шиитпирлээн. Олар техниктиг чаа чүүлдерни ажыглалга киирериниң талазы-биле чыл даалгазын хуусаазындан эрте күүседир болгаш 10 миллион рубль камналганы алыр деп турган болза ам 12 миллионну алыр дээн.

Ук заводтуң коллективи Минск областың Плешеницкий болгаш Копыльский районнарының 24 колхозтарынга база 2 совхозтарынга хөй күш үнер ажылдарны механизастаарын шефтээр дээн.

Хүлээлгени ажыр күүседир

ЧЕРКАССЫ. (СЭТА). «Алган хүлээлгени чүгле долдур эвес, харындаа ажыр күүседир»—деп кыйгырыгның адаа-биле ол областың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары ам болур Пленумга алдар кылдыр чарышты калбартып турар.

Маньковск районнуң Близнюк аттыг артелиниң колхозчулары бо чылын улуг чедиишкиннерлиг болган. Олар 100 гектар ажыглал шөлүнге онаалтыр 450 центнер сүттү алырын хүлээнгеш, ол салган сорулгазын Улуг Октябрьның 43 чыл оюнга чедир күүседип шыдаан. Ынчангаш колхозчулар Пленумнуң ажыттынар хүнүнге чедир ол көргүзүүн 480 центнерге чедир өстүрерин шиитпирлээн. Ол ажыл-агыйның 100 гектар шөлүнүң бирээзинге-ле онаалтыр 90 центнер эзт бүдүрүүнгеи. Ол чорук колхозтуң планнан дашкаар барык 800 тонна эзтти саткаш, эзт садар талазы-биле чыл планын ийи катап ажыр күүседир арганы берген.

Чигирин районнуң «Украина» көдээ ажыл-агый артели, Золотонош районнуң Сталин аттыг, Умань районнуң Калинин аттыг болгаш өскеда колхозтар көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күүнеге садарының талазы-биле боттарының хүлээлгелерин база-ла дыка ажыр күүседкилээн. Ол ажыл-агыйлар 100 гектар шөлге онаалтыр кайызы-даа 100—150 центнер эзтти, 350—400 центнер сүттү бүдүрген болгаш бүгү-ле культуралар-ның байлакшылдыг дүжүдүн алган.

Ажыл-херекке боттаныр

АК-ТУРУГ. (Телефон-биле). Чаа-Хөл районда Ленин аттыг көдээ ажыл-агыйының колхозчулары РСФСР-ниң Дээди Советиниң сессиязының шиитпирлерин калбак таныжып турар. Ак-Туруг көдээ Советтиң даргазы эш Данзырынның редакцияга дыннатканы болза:

— Таныдылга хуралдары артель бүдүрүлгелериниң бүгү адырларында калбарып турар. Сессияның материалдарын тудуг бригадазының бызаанчыларынга агитатор эш Очур-оол таныштырган. Бригада бо чылын чурттарганың 18 бажыңнарын кылыр тургаш, херек кырында 32 бажыңнарны ажыглалга киирген. Олар малдың чаа 5 кажааларын, Ак-Хем бригадазында кызыл булуңну, колхоз төвүнде эмнелге бажыңын база кылган.

СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунга чедиишкиннинг ужуражыр дээш бызаанчылар тодаргай хүлээлгелерни алган. Чижээ, амгы кылып турары 4 чурттарганы бажыңнарын, малга чаа 2 кажааларны доозупшаан, келир чылдың түүнүнге 350 кубометр ыяшты белеткээр.

Колхозтуң сүт-бараан фермазының коллективинге танылга хуралын парторганизация секретары эш Балчый-оол эрттирген. Анда сөс ап чүве чугаалаан кижи бүрүзү Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрөөн сеткилин чүректиң ханызындан илередип турган. Ол ферма бо чылын 165 тонна сүт садарын хүлээнгеи турган, а он айларның иштинде 137 тонналы саггаи азы ол үениң иштинде чурт инектериниң бирээзиле 870 кг сүттү берген. Сүт бүдүрериниң чыл планын коллектив чартык ай бурунгаар күүседирин хүлээнгеи.

Чарыштың мурнакчылары

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунуң Чыргакыда ыяш белеткээр участогунуң ажылчыннары бо чылдың үшкү кварталында бүдүрүлге онаалдазын 132 хуу күүседкен. Олар Октябрь байырлалынга уткуштур дөрткү кварталдың бирги айында 2000 кубометр ыяшты белеткээрин 3196 кубометр кылдыр күүседкен.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунга алдар болдурган чарыш звенолар аразында калбарган. Сарыглар Хаапканның звенозу чарыштың бирги одуруунда чоруп турар болгаш сөөлгү айда 500 кубометр ыяш белеткээр тургаш 737 кубометрни белеткээн. Ыяшты сөөртүп турар тракторист Сат Онук-оол октябрьда ажыл нормазын 150 ажыг хуу, а тракторист Николай Капронов—140 хуу күүседкен. Будук аштакчызы Шура Ойдан-оол хүнүнүң ажыл нормазын 120 хуудан куду эвес күүседип келген.

Ыяш чыыкчылары Ооржак Алдын-оол, Монгуш Өлзей-оол, Хертек Шойдан, Хертек Чыдым, Хертек Маннай, Ооржак Делег, тракторларга чүүк баглап берип турар Ооржак Кан-оол, Куулар Сагаан олар чарыштың амгы күш-ажылчы эзлчээниң база-ла мурнакчылары.

Амгы хүннерде чарыштың мурнакчылары деп адаттырарын ажылчыннар алдарның хөрээ деп санап турарлар. Олар боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин моон соцгаар-даа өстүрерин хүлээнгеннер.

С. САДЫ.

Сорук кириишкин

ЧЫРАА-БАЖЫ. (Телефон-биле). Көдээ чоннуң культура хандырылгазының байдалының болгаш ону улам экижидер хемчеглериниң дугайында РСФСР-ниң Дээди Советиниң сессиязының шиитпирлерин областың ажылчы чоннары улуг өөрүшкүлүг деткип, ону калбак таныжып турар. Чөөн-Хемчик районда «Коммунизмче орук» колхозтуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазының коллективинге болган хурал солуп эрткен. Анаа сессиянның материалдарын Чырганы көдээ Советтиң секретарь агитатор эш Оолак таныштырган.

Колхозтуң өөре-даа фермаларында, бригадаларында сессияның шиитпирлерин танышкан, чоннуң калбак хуралдарынга колхозчулар улам бедиткен ажыл-ишчи хүлээлгелерни ап, СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунга чедиишкиннинг ужуражыр дээш чүткүлдүг ажылдап турар.

Бо чылын хар эрте чагганын, улам улгадып турарын барымдаалаан, амгы кол кичээнгейни нинтиниң малын менди болгаш хүр кыштагладырынче угландырып турар. Бирээзинге-ле 500 хөй кирер 4, мыйыстыг бөдө малга 2 кажааларны немей тутган. Ол ышкаш малчыннарга чаа 11 чурттарганы бажыңнарын база кылган.

Малчыннарга дузалаар сорулга-биле колхозта комсомол организациязы аныяктарның 2 звеноларын тургускан. Олар сөөлгү хүннерге чедир кыштагларда 12 кажааларның хөрженнерин көптүрүп, арыглаан. Сүт-бараан фермаларынга чадыгга хереглээри-биле 96 тонна өдекти база белеткээн. Ол ышкаш 120 центнер сигенни кыштагларда чедирген. Мал чемнери сөөртүү амгы үеде массалыг калбарган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Никита С. ХРУЩЕВКА

МОСКВА

Байыр чедирген чагазны менче чоруткаңыңар-биле Силерниң илереткен эвилең хүндүткелинерни бединдиле үнелеп тур мен. Чөптүг болгаш үр тайбыны чедип алыры бистиң күрүневистиң эчис кол сорулгазы болгаш ооң президентизиниң чугула сорудалы болуп хевээр артар.

Амгы үеде Силериң эки чүүлдерни күзээнинер меңээ дыка-ла таарымчалыг-дыр.

Джон Ф. КЕННЕДИ.

Хианнис-порта

шт. Массачусетс, АКШ.

КРАСНОЯРСК КРАЙДА

Бистиң кожаларывыста

ОН БИР АЙЛАРНЫҢ ПЛАНЫН КҮҮСЕТКЕН

Северо-Енисейск районнуң Советский руднигиниң коллективи Улуг Октябрьның 43 чыл оюнга күш-ажылчы улуг тиилелгелерлиг ужурашкан. Рудниктиң коллективи бүгү улустуң байырлалының бүдүүзүнде алдын тывыжының планын күүседкен. Бүдүн чартык миллион ажыг рубльдин камналгазын коллектив алган.

Ам дагжылар чыл программазын декабрь 4-те азы Совет Конституциянның хүнүнге алдар кылдыр күүседир деп хүлээлгени алган, улам күжениишкиннинг ажылдап турарлар.

ВАЛЕНТИНА ВОЛОГДИНАНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

Дзержинский районнуң Дзержинский аттыг совхозунда Валентина Ивановна Вологдина он дөрт чылдың иштинде саанчы болуп ажылдап турар. Валентина Ивановна чыл санында бодунуң социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип келген. Чижээ, эрткен чылын ол саар инек бүрүзүнден 2.500 литр сүттү саар деп сөзүн бергеш, а херек кырында 2.861 литр сүттү саггаи.

Чеди чылдың ийиги чылында эш Вологдина бодунда быжыглаан 17 саар инек бүрүзүнден 3.200 литр сүттү саар деп хүлээнгеи. Ам ол берген сөзүн быжыы-биле эзлеп турар. Ол 9 ай 20 хонуктуң дургузунда инек бүрүзүнден 2.685 литр сүттү саап алган болгаш чыл төнчүзүнге чедир хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип шыдаар дээрзинге бүзүреп турар.

Валентина Ивановна ажылга дыка кызымак. Ол мал ажылынга бичиизинден тура-ла ажылдап келген. Эң баштай ол бызаа ажаап турган, а ооң соонда саанчы апарган. Ол «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга эрес-дидим күш-ажылчы чорук дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгезиниң ийи катап киржикчизи болган.

Ол район Советиниң депутады болгаш хөй-ниитиниң улуг ажылын кылып турар. Анаа соңгукчулар үргүлчү кээп турар.

Чоокта чаа Вологдина СЭКП кежигүнүнге кандидат болган.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ

Чоокта чаа соңгу чүктүң хоорайы Норильскиге өөрүшкүлүг медээ келген: үшкү кварталдың ажылының түңнелериниң талазы-биле А. П. Завенягин аттыг даг-металлургия комбинадының коллективи РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун он бир катап чаалап алган.

«Центральная» шахтада дөрткү участоктуң коллективи он бир айларның планын күүседкен болгаш ам декабрь айның үлүүн чедиишкиннинг кылып турар.

Норильскиниң даг-жылары, шахтөрлары, металлургтары байырлал мурнунуң хүлээлгелерин чедиишкиннинг күүседкеннер. Комбинаттың коллективи ниити продукция бүдүрериниң планын 102,4 хуу күүседкен. Он айларның онаалгазындан ажыр 62 мун тонна хөмүр-дашты, өөнүг металлды чуртка берген.

Чыл эгезинден тура чаартыкчылар Төрээн чуртка 55 миллион рубльдин камналгазын берип турар 10 мун 500 чаартыкчы саналларны киргеннер.

КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ОДАА

Назаровский районнуң Березовка суурунда «Коммунизмче орук» колхоз турар. Ол колхоз мырыңай чоокта чаа 200 олуттуг чаа клубту тутган. Ук клубта делгем фойе, библиотека, ном садыглаар өрээл бар. Клуб электрижиттинген болгаш эки дерип кылдынган. Ында кино үргүлчү үнүп турар. Байырлал хүннеринде байырлыг хурал болгаш бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттери болгулаан.

220 олуттуг культура одаан Чапаев аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери база алганнар.

ЫЯШТЫ—ТУДУГЛАРЖЕ

Үйбатскиниң ыяш ажыл-агый чериниң коллективи он айларның онаалгазындан ажыр 11.400 кубометр ыяшты Төрээн чуртка берген. Казачинскиниң ыяш ажыл-агый чери сес мун кубометр немелде ыяшты улус ажыл-агыйынга берген. Июскиниң, Аскизтиң, Кежемскиниң, Тасеевскиниң ыяш белеткелчилери он айларның планнарын дыка ажыр күүседкеннер.

Ол ышкаш Красноярскиниң ыяш ажылдап кылыр комбинадының коллективи 25 мун кубометр дилиг материалдарын онаалгадан ажыр берген.

ТЕЛЕВИЗОРЛАРНЫҢ ЭКРАННАРЫ ЧЫРЫЙ БЭЗР

Сорскиниң молибден комбинады улаштыр дамчыдар телевизия хереселин алган. Дзержинск деп даг-жылар суурунуң чурттакчылары Абаканның телевизия төвүнден удавас телевизия дамчыдылгазын көөрлер.

КОММУНИСТЕРНИҢ ЭГЕЛЕКЧИ САНАЛЫ-БИЛЕ

Ужур станцияның вагон депозунуң чанында коммунистерниң эгелекчи саналын ёлугаар политчырыдыышкынның кабинедин тургускан. Маңаа, чоокта чаа тургускан хереженнер чөвүлелиниң хуралы болуп эрткен, делегей байдалының дугайында лекцияны, «Эскербейн барбаңар» деп аттыг амыдырал-чурттарганы темазынга лекцияны номчаан. Ол кабинетте партия чырыдыышкынының бөлгүмнериниң пропагандистеринге болгаш дыннакчыларынга эргежок чугула номнар бар.

(«Красноярский рабочий» солундан).

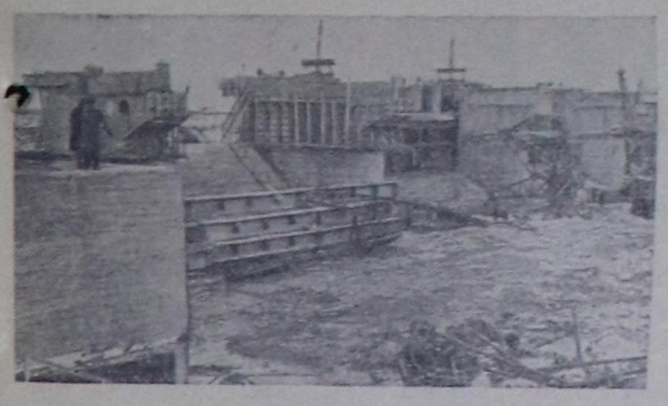

Красноярск крайда Назаровонуң ГРЭС-ин тудуп турар. Бирги турбогенераторну эптеп турар, Чулым хемде суг мөөннелир плотинаның тудуу доозуп турар. Бирги котелду шенеп көргеи, ийгизиниң эптээшкини доозуп турар. Удавас бирги агрегат үлетпүр тогун бээр.

Чурукта: Назарово ГРЭС-тиң плотиназының тудуушкуну.

Фото Ю. Барминнин. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧЕЧЕКТЕЛИП ТУРАР АМЫДЫРАЛ

ДЕМИСЕЛ ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

Совет Тыванын булун-суур бүрүзүнде дег, бистин «Мөрен» колхозтун төвү — Мөрен ёзулуг колхозчу суур апарган. Ол болза дем күжүн коллективтиг ажыл-агыйга каткан араттарын чаа амыдырал дээш шудургу демиселинин түүнчели.

Колхозчу амыдыралдын кедилиинин, чурттаксанчыынын бүзүрелдиг чижээн колхозтун «Москвичизинин» чолаачызы Даниил Дажимбаның өг-бүлезинин амыдыралындан көрүп болур. Бо өг-бүле чаңгыс-аай хевирнин чырык, делгем бажыңында чурттап орар.

Бедүүн чолаачынын чурттап орар бажыңынын чанында база крышалыг бажыңчыгаш көстүп турар. Ол болза чайын чурттаар бажыңчыгаш-ыдыр. Оларын кайызы-даа крышалаттынган, тууйбу печкалар салдынган, штукатуралаттынган, чугайлаттынган, дозулаттынган.

Үш өренекчи уругларлыг, Тимур дээр ооллуг, бо чолаачының бажыңынын иштинге кире бээрге сеткил өөрүп кээр. Кылан баштыг демир орунларны плюш чоорганнар-биле эткеш, ында угулзалап даараттынган сыртыктарны салгылап каан. Соңга көзенектеринде чечектер саглаа берген турар.

ЧУРУКТА: С. Делгер дунмазы-биле ном номчуп олур.

Бистин колхозта шак ындыг чурттала чүгле бо өг-бүледе эвес, харын колхозчу өг-бүле бүрүзүнүн, колхозтун хоочун үндезилекчилери коммунистер Кыргыс Баадырын, Килбет Намдактын, комсомолчулар С. Делгер, Д. Сүме, К. Сайлыктын-даа өг-бүлелеринде база бижыга берген.

Колхозчуларын культурлуг негелделери дыка өскен. Оларга ам шынарлыг этажеркалар, шифоньер шкафтар, янзы бүрү хевистер, радиоприёмниктер, кожуглуг мотоциклдер херек.

Колхозчуларын амыдыралынын материалдыг деннели бедээни-биле демдеглеп көөр бир онза чүве болза, оларын угаан-медерелиниң, культурлуг деннелиниң дыка өскүрүлгени.

Колхозта театр креслоларын салган клуб, 250 ажыг номчукчуларлыг, беш мун ажыг кезек номнарлыг библиотека ажылдап турар. Номчукчуларын аразында улуг назылыг колхозчулар көвүдээн. Ам алданныг хойжу С. Кумбун библиотекадан «Тывага нарын дүктүг хой ажылын сайзырадыры», «Совет Эвилелинин Коммунистиг партиязының төөгүзү», өскедаа номнарны бичидип алган.

Колхозчу араттарын культура амыдыралын улам экижидерин партия организациязы, колхоз баштаар чери соөлгү үеде улам күштелдирген. Партбюронун инициативазы-биле культура-амыдыралдын комиссиязын тургускаш, ону колхозта хереженнер Төвүлелинин даргазы эш А. Белчээге дааскан. Мурнунда бажыңнарының ишти, дашты хирлиг турган чамдык колхозчулар, чижээ, Энге Кушкашты, М. Кыргысты хуралдарга шүүмчүлеп, сургап тургаш, оларны чаа ёзу-биле чурттаарынче хаара туткан.

Бажыңнарны крышалаарынче, херимнээринче, штукатуралап, чугайлап, туйбу печкалар салырынче, шаланы дозулаарынче кичээнгейни салган. Бо ажылдарга Н. Кыргыс, И. Иван, Д. Содунам, өскелер-даа идепкейлиг киришкеннер.

Чаа колхозчу амыдралды бызыктырарынга бистин чедип алган чедишкиннеривистин бир чугула үндезини болза, колхозтун тудугжуларының чурттала бажыңнарын тударының планын чылдың-на күүседип келгенинде. Оон-биле кады соөлгү үеде бистин тудугжуларывыс мындыг өки чаңчылды боттандырып турар: бүрүн дериттинмээн азы крышазы, херими чок, радио, электри кииртинмээн бажыңны ажыглаала дужаавас.

Чаа амыдырал дээш демисел колхозчу араттарның өглерден бажыңнарже шилчип киргени-биле улам күштелип турар. Ынчангаш көдээ чонның культура хандырылгазын экижидериниң талазы-биле хемчеглериниң дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаалын чаа, совет амыдырал дээш демиселге удуртулга болдурар бис.

Ч. ДАМБА,
парторганизациянын секретары.

Чаа мергежилдеривис

Колхозчу хереженнер чаа-чаа күш-ажылчы мергежилдерни чедип ап, ынчангаш харын чаа тургузуушкуннуң кол киржикчи, улуг күжү бооп турарлар. Бир бөдүүн чижекти маңаа чугаалакгай-дыр мен. Колхозтажып эгелеп турувуста, бистиң Мөренге чүгле Килбет Намдактың өг-бүлези хлеб быжырып билир турду. Чаа амыдыралга херектиг ол чаа мергежилге колхозтуң партия организациязының бюрозу, колхоз баштаар чери колхозчу өг-бүлелериниң хереженнерин эллерин өөредирин чугулага көрген. Коммунист Килбет Намдак, өөнүң ээзи Кыргыс Маама ол даалганы ак-сеткилдиг күүсеткеннер. Амгы үеде хлеб быжырарынга 70 ажыг хереженнер олардан өөренип алганнар. Ол болза коммунистиң өг-бүлезинин чаа амыдыралга үлегерлиг киржилгези-дир. Бо хүннерде Намдактың уруу комсомолчу Шура колхозта чеди чыл школазының үстүү классчыларын ол мергежилге өөредип турар. Хлеб быжырарынга колхозчу өг-бүлелериниң хереженнерин эллерин өөреткен сөөлүнде ам тараа соктаар чорук бисте барык чиде берген.

Бистиң колхозчу хереженнеривистиң аразында мурнакчы тудугжулар, штукатуржулар, малярлар кайы-хөй. Эң дээрелериниң аттары бо: Кунаажап Севил, коммунист Зоя Долума, Мөрен көдээ Советтиң депутады Чула Серенмаа, Паанай Даваа, Сагаачы Серенмаа болгаш өскелер-даа.

Колхозчу хереженнериниң күш-ажылга мергежилдерин чугаалап тура, олар угундан малчыннар-даа бол, мурнакчы саанчыларның, хойжуларның, инек, бызаа кадарчыларының практика болгаш эртем талазы-биле байлак дуржулгазын шинчээдип ап, төрээн колхозунга көдээ ажылагыйының хөй-хөй продукциязын эльбээ-биле бүдүрүп турар мурнакчы хереженнериниң аттарын адаавайн барып болбас. Оларга, хамыктың мурнунда, саанчы Сагаачы Херелмаа, хойжулар Ынаалай Чызылаа, Бажай Көк, Сириниаа Шымыш болгаш оондаа өскелер хамааржыр.

Бистиң колхозтуң хереженнери хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турарлар. Чижээ, Сат Чинчин, Ырбый Севил колхозчу өг-бүлеге чаа амыдыралдың чечектелири дээш көчүг кызымак ажылдап турарлар. Ылангыя СЭКП обкомунуң V пленумунуң колхозчу араттарының культурлуг амыдыралын улам көдүрериниге культура-амыдырал комиссиязының кежигүннери Шириме Ноопшу, коммунист Сереэдир Дензинмаа, библиотека эргелекчизи Кулдун Доржатмаа бот идепкейлиг, эрес-шудургу ажылдап турарлар.

А. БЕЛЧЭЭ,
хереженнер Төвүлелинин даргазы.

ОЛУТТА ОЛЧА ЧОК...

Чаа организастаттынган колхозка тудуг ажылы кончуг чугула турганын бистер, коммунистер ханызы-биле медереп билген турдувус. Ынчангаш колхозка кирген хүнүмден-не тудуг бригадазының хол-биле ыяш дилер звенозунга ажылдап кирипкен мен.

Хол-биле ыяш дилери кончуг берге болгаш аар ажыл. Ындыгдаа болза колхозчу чаа амыдыралга ол эргежок чугула турган. Ол ажылга алды чылдарның дургузунда үргүлчү ажылдап, ыяш дилериниң нарын мергежилинге өөрени берген мен.

Ам кандыг-даа эт-хереселдерни шевер кылыптар апарган, мурнунда бызаңнаар ажылга кандыгдаа мергежили чок турган Кадзай Кадгаа мээн-биле кады ыяш дилер хирээге ажылдаарынга өөренип алды. Ол ышкаш Комбужап, Кыргыс, Ногаан Топтан, Карта Казак база-ла балды тудуп билбес турдулар, а ам олар ёзулуг тудугжулар болганнар. Кижилерни чаа амыдыралдың ажыл-мергежилинге өөредип, ынчангаш чаа амыдыралды тургузарынга киржилгелиг болганым—мецзэ улуг аас-кежик.

Ам-даа тудуг ажылында ажылдавышаан мен. Ылаңгыя бо чылын Башкы Нарынга бир үлегерлиг улуг хой кажаазын, Чинге-Сукпакка чээрби метр дуруттуг өрээл-өрээл инек кажаазын тудугжу-даа, туйбу-суугу салып билир Кайдың Балган, чолаачы Кавaа Курут-биле кады доозуп, колхозумнуң мал-маганынга чылыг кажаа-хораа тудуп бээринге кирештим.

ЧУРУКТА: Б. Кыргыс.

Олутта олча чок деп чугаалаары-ла шын. Кажан кус дужүп, апныыр үеси келирге ырак тайгасыннарже диинпеп аттаныптар чаңым-биле бо кузун база диинпеп чоруптум.

Кылып будуржүп турар кол ажылымдан аңгыда, хөй-ниитиниң ажылынга база киржип турар мен. Бир тээзинде тудугда партгруппорг кижи болганымда ол ажылымче сагыш салбышаан, тудугжуларның ортузунга агитация-массалыг ажылды чорудып, нам, чазактың доктаал шиитпирлери-биле тудугжуларны таныштырыш турар мен.

Б. КЫРГЫС,
тудугжу.

Амырап чор мен, магадап чор мен

Колхозумнуң бичии уруглары—чаптанчыг чараштарымның аас-кежиктиг чаш назынынга кырган-авай мен аажок өөрүүр-дүр мен. Бистиң суурда Клава, Клавдия дээр ийистер бар. Олар иезиниң эргелиг ажаалдазындан аңгыда, колхозтуң уруглар яслизинде магалыг өзүп, доругуп турарлар. Чүгле ол эвес, харын өске бүгү чаштарның дугайында Совет чазактың сагыш-салыышкынын кижи магадаар-дыр.

Бо магалыг шагда төрүттүнген ооп азы кыс ада-иезиниң эргелек-биле кады яслиге, оон уруглар садынга, оортан школага эртем-сургуулга өөренир ындыг аас-кежиктиглер-дир. Бичии чаштарның чаагай өзүп доругарынга таарымчалыг ол бүгү байдал мээн колхозумда база бар.

С. СЕРЕҢМАА,
алдан харлыг колхозчу.

Кедилиг амыдырал

Мурнунда көшкүн амыдыралдыг чоран араттар колхозка киргеш, ёзулуг, кедилиг быжыг амыдыралды тыпкан. Оларның амыдыралы чыл тудум-на улам күш-шыдал кирип турарындан колхозчу өг-бүлелериниң чыл саналашкынында алыр-арыг орулгазы дыка өзүп турар.

Барымдаа кылдыр колхозта хлеб быжырыкчызы Килбет Намдактың кадайы-биле, уруу-биле 1959 чылда колхозтан алган орулгазын санап көөрге, 8363 рубль болган. Ол болза бистиң колхозтуң өг-бүлелеринде эртумак орулгалыг өг-бүле.

Хөй адырлыг колхоз бүдүрүлгезиниң эң чугула адыры—мал ажылында мурнакчы малчыннарның чыл саналашкынында колхозтан ап турар орулгалары дыка бедик. Чижээ, № 1 сүт-бараан фермазында инек кадарчызы мурнакчы малчын Чыспынак Дамба (өг-бүледе ажыл кылыр кижи үш) эрткен чылын санажылгада 15452 рубльди база № 2 сүт-бараан фермазында инек кадарчызы Идам Давыктың өг-бүлези 14161 рубльдин орулгазын алганнар.

Мурнакчы колхозчуларның бо чылдың эрткен сес айларында ажылдап алган күш-хүннерин чижек кылдыр алгаш көөрге база бүзүренчиг. Инек кадарчызы Соян Бегзенин өг-бүлези эрткен 9 айлар иштинде 1613 күш-хүннерни, Ч. Дамбанын өг-бүлези 1714 күш-хүннерни ажылдап алганнар.

Бистиң колхозтуң орулгазы барык 3 миллион рубль түнге четкен. Мону барымдаалаш колхоз баштаар чери колхозчуларның ортузунда эт-байлаан улгаттырарынче, дорт чугаалаарга, колхозчуларның үлеттинмес ниити фондузун быжыглаарынга акшаландырыышкынны көвүдедирин көрген.

Ол соругга-биле сөөлгү ийи чылда 2 комбайннарны, 5 тракторларны, 2 чүк автомашиналарын, бир «Москвичини», кукуруза олуртур, сиген тырып пресстээр, электри-биле хой дүгү кыргыр машина-механизмнерни болгаш өске-даа хөй кедилиг эт-хереселдерни колхозка садып алган бис.

С. ДАРГАТ,
колхозтуң оралакчы даргазы.

База хүлээлгевис

Өгленип-баштанга-ла ам чыл ажа бердим.

Өг-бүленин бүгү ажыл-үүлезин артыкташпайн, дем кадып, кады кылыр ындыг чаңчылдыг бис. Бисте: ол хереженнер кижинин, бо эр кижинин ажылы кылдыр ынчаар ылгай көөр чүве чок.

Мен колхозтуң кладовщигинде ажылдап турар мен. Ынчанмыже өг-бүленин иштики ажылынга, тодаргайлаарга, бажың иштин чуурунгаа-даа, чугайлаарынга, идик-хепти-даа чуурунга, аъш-чем белеткеп кылырынга өг-бүлемниң хереженнерин эллерин үргүлчү дузалажып турар мен.

К. ШАҢГЫРАА,
комсомолчу өг-бүленин эр ээзи.

Чон кайгап турар

Бистиң колхозта делгем көрүлде залдыг, концерт көргүзер сценалыг клуб бар. Ында янзы-бүрү хөгжүм хереселдери, концертке кедер чараш костюмнер база бар. Ындыгдаа болза колхозчу суурнуң аныяктары бот-тывынгыр уран чүүлдүн коллективин мында организастап албазындан клубка кино болбайн барганда чамдыкта кежээлер чалгаарынчыг бооп турар.

Көдээ чоннуң дыштанылгазын культурлуг, ажыктыг кылдыр кылып болурунуң бүгү аргалары бисте бар. РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязының доктаалында айтып турары ышкаш, көдээге масса-политиктиг болгаш культура-чырыдыышкынныг ажылды чогуур деннелге боттандырып чорударынга бистиң суурнуң аныяктары, көдээ интеллигенция, культура-албан черлериниң ажылдакчылары боттарының идепкейлиг киржилгезин көргүзер ужурлуг. Ынчанмыже эмчи А. Лобанова, школа директору Тамдын-Сюрюн, зоотехник Сади болгаш өскелер-даа бо чугула ажылдан хоорук турарын чон кайгап турар.

М. САГААНДАЙ,
колхозтуң бухгалтери.

АМДАЖЫТПАС

Колхозчу амыдырал-чурттала гаыстың күш-шыдал киргени, быдаргай хуу амыдыралдыг чоран үевисте ийи-чаңгыс аал-өглерниң күзег, чазаа турган Мөренде ам колхозтуң хевир-көрүштүг, улуг суурунуң бир ужундан бир ужунче шөйлүп чоруй барганы—колхозчулар, бистеринин кызымак күш-ажылывыстың, чаа амыдыралче чүткулувустуң херечизи болуп турар.

Бистер бо аразында колхозтуң хой малын малдап, колхозтуң хөгжүп сайзыраарынга эвээш-даа бол, улуувусту киирген болгаш киирип турардаа бис.

Колхозчулар кол нуруузунда аксеткилдиг, карак-кызыл ажылдап турарлар. Ындыг-даа болза ол күш-ажылчы кижилериниң аразында чүгле бодунуң дужун бодаар ийи-чаңгыс чалгаалар, арагачылар, харындаа өскениң күш-ажылын мөлчүүрүн бодаар маңгысталчак кижилер бааы хомуданчыг. Кан-кадык, мөге-шыырак Чиңмит Лопсанны, Кыргыс Сандак-Хөөнү, Кыргыс Канданны, Дарган Базырны ап көөрге таан чөгенчиг-дир. Олар чай шагда ол-бо топанчылап чорааш, кыш дужүп сооп хээрге колхозка чедип кээп, харын колхоз баштаар чериндеп аъш-чем бижип бээрин негээр, дөргүл-төрелиниң күш-ажылы-биле кылып бүдүрген чемин ыят чогу-биле мөлчүп амыдырап турарлар.

Бистиң чуртувуста күш-ажыл—алдарының, маадырлыг чоруктун хүндүлүг хереэ. Ынчангаш шак ындыг үүледеп ойталап турар кижилерни моон соңгаар амдажытпас херек.

Н. ДОПЧУТ,
М. БАЙЫР,
хоочун хойжулар.

Чуруктарда: солагай талазында Д. Дажимбаның бажыңы. Он талазында колхоз суурунуң бир кудумчузу. Фотолары А. Бегзинин.

Бо арынны Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунга тураскааткан.

Хой сүт дээш

Мурнакчы саанчы Монгуш Ювеэлээн каш чылдарның дургузунда Чадааананың көдээ ажыл-агый дуржулга станциязында ажылдап турар, ол чыл санында сүт саалдазын улам көвүдедип турар.

Москвада Бүгү-эвилелдің көдээ ажыл-агый делгелгезинің каш удаа киржикчизи Монгуш Ювеүш медальдар-биле шаннаткан.

Ам саанчыда он тос инектерни быжыглаан. Монгуш Ювеында быжыглаан инектериң бүрүзүнден 2.500 кг сүт саап алыр деп хүлээнген. Эрткен тос айларның дургузунда ол инек бүрүзүнден 1.800 кг сүт саап алган.

Чурукта: саанчы Монгуш Ювее.

Фото С. Фоктистовтуу.

СААНЧЫГА

Ээр Хаак фермазында
Эрес хөглуг саанчылар хөй,
Эжишкилер аразында
Эн-не хеймер сураглыы бар.
Саанчывыстың адын, чолун
Шала соңгаар адап бээр мен.
Амдыызында далашпайн,
Ажыл-ишин таныдайын,
Саанчылап киргенден бээр
Чаңгыс-ла чыл эрткен-даа бол,
Сагган сүдүн санаар болза—
Саанчыларның улуу ол кыс.
Чаңгыс чылда саггаи сүттү,
Самбың тутказ санаалынар:
Инек бүрү саанчызынга
Ийи мүнү ажыр эткен.
Аазаан сөзү анаа барбаан —
Ажыл-ижи бүзүреткен.
А бо саанчы хүлүмзүрээш:
«Ам-даа, ам-даа» кылдыр
бодаан.
Инектерин чемгергилеп,
Иштин, даштын салып турда,
Саанчы өөрү ону көргеш:
— Салгын-на!— деп мактап
турар.
Кыстың ыткан тывызыы чүл?
— Кызымаанда, чүткүлдүүнде.
Биликсээнин чедип аар дээш
Бирээни-ле тыварында,
Саанчы кыстың күзел соруу
Сагган сүттен артык чаагай
Чалыы назын чалбыыжындан
Чаазы-биле чурттап өзер.
Комсомолчу саанчы кыстың
Хоойлу кылган дангыраа бо:
Коммунистиг ёзу-биле
Чуртаар болгаш ажылдаары.
Эртем-биле өскүктеннир,
Эштеринге дузалажыр
Ажыл-ишке мергежиир деп,
Арыг чаагай даңгыраа бо.
Салаалары могап шылаан
Шаандакы саанчы эвес
Сайгылгааннап саай кааптар
Совет Тыва саанчызы бо,
Ажыл-ишчи, омак-хөглуг
Алдарлыг ол саанчывысты
Амыр эвес Агбаан уруу
Алдын-Кыс деп адаар чүве.
Артелиниң — колхозунуң
Ажыл-ишчи мындыг уруун
Алдын-Кыс деп адап кааны
Анаа эвес болбайн канчаар.
Саанчылар-шалыпчылар —
Чаагай иштің кижилери,
Сава ашыр хайнып, хөөрээн
Саржаг, сүттүң дарганнары.
Сүттүг хемнер чаяачызы,
Шүлүк ыры маадыры —
Черим уруу саанчы сеңээ
Чедишкинни күзеп тур мен!

Л. ЧАДАМБА.

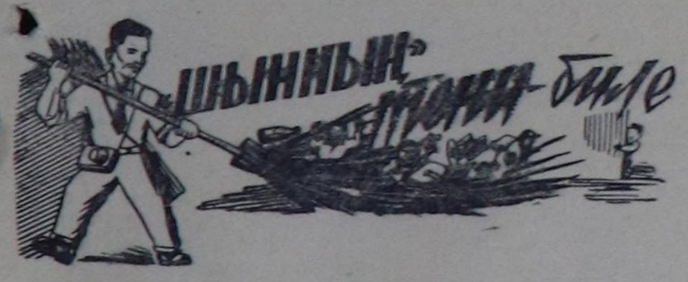

Базаарга болган чугаа

14-15 Күстүн бир эртенинде Самагалдай суурнуң төп кудумчузунуң бажындан куду кылаштап бадып ора, столовая дужунуң шала үстүнде базаарга чеде берген мен. Ынчан анаа улустуң шуугаазыны изиг-ле турду.

Тускай ыныызыдар билет чокка тайгадан тооруктааш, ам артынга оозун райпо складынга белеткел өртээнге сатпайн, харын бүдүү базаарлап турган, Шуурмак чурттуг Апёнышев дээрзин ай деп, доктаадып кааны чуруму үрээни дээш, ол шоодай тоорукту белеткел складынга дужаар кылдыр акт тургускан мындыг. Ол шын чүвеге үү деп улуданыр боор — бүрүүлүнүң харысалгазын хүлээр ужурлуг. Ынчанмыже хуу өнчүзүрек чамдык хамаатылар (Тес-Хемниң Шуурмакта, Самагалдайның бодунда ындыг хөөнүг ийи чаңгыс хамаатылар ам-даа бар) Апёнышевке болушкан, шуугаазын үндүрген турлар.

Үстүнде айтырыг райпонуң белеткелдер конторазының инспектору эш Комбунуң бүрүүлүгүнүң кырынга акт тургусканы-биле шиитпирлеттинзе-даа, ол базаарга шуугаазын ооң-биле соксай бербеди. Анаа турган улустуң шуугаа, харын-даа чидии-биле изиг үнген чүвези бо.

Ынчан базаарга мал эмнелгезинин таныызын салган хаван, инек эдин база-ла Шуурмак чурттуг Макаров дээрзи садыглап турган. Инспектор Комбу ол хамаатыдан базаарга садыгаарының өртээн төлээнинің дугайында талон негээрге, демгизинин талону чок болган. Негелде чөптүг, ынчаарга базаарга чүве садыгаанарга демги талонну кым берип турары билдинмес болган. Оон ол ийиниң аразында чугаа ханылаш, чогум-на чугула айтырыгга кээп үстү. Ол болза Самагалдай суурда, барып-барып район төвү черде турар ол базаарның арыг-шевер байдалы шыдажыр аргажок багайы.

— Талонну садынар, ыыт чокка садып алыр мен. Ынчаарга базаарның иштин барып көрүнер, дарга, таанда кончуг чүве-дир мондар, мал маган хамаанчок... моны бужартадып турар-дыр — деп, эш Макаров шын негелдени тургускан. А эш Комбу кодүрүтүнген айтырыгны дораан сонуургап көөрүнүң улуу, районнуң коммунал хандырылга болган түзүг конторазының начальниги эш Шумов, Самагалдай көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы эш Ёнзак оларның мурнунга тургузарының орнунга, анаа изип-изип, базаарның арыг-шевер байдалын сонуургавайн кылаштап чоруй барганын чөн кайгаан.

Шынап-ла, бо базаарның арыг шевер байдалы кончуг багай. Чүл дээрге, базаарның иштинде бөх-сак саазынар, инек өдээ болгаш ында черле кандыг бак чүве чок дээр. Ооң ындыг байдалдыг боор турары базаарның хаалгазы чогунда, ону бо суурда кымнын-даа орта ажаал карактавайн турарында. Черле ынчаш, базаарда чүве садыглаар черни тургусканы таарымча чок. Хат суурну куду хадыыр болганда базаарның садыглаар черинге делгеп салган аъш-чем удаткан чок-ла хир-чамга алзып, садып алыкчыларның хөөнүн булгандырыптар.

Базаарга болган чугаа дугайын Шумов, Ёнзак оларның кайы-кайызынга-даа тургускан чүве. Ынчаарга оларның кайызы-даа базаардан ойталаш, салдынган айтырыгга харыы бербээннер. Ооң ужуру чүде ирги?

А. БЕГЗИ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ТЕЛЕГРАФ ДАМЧЫДЫП ТУР

ВЕЛИКОБРИТАНИЯНЫҢ ЧАЗААНГА СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ НОТАЗЫ

ССРЭ-ниң даштыкы херектер министерствозу ам Англияда чурттап турар болгаш дайын кем-херектериниң үүлгедикчизи Мерени совет эрге-чагыргаларга хүлээдип бөөр айтырыгның талазы-биле нотаны Великобританияның Москвада элчин черинче ноябрь 9-та чоруткан.

Нотада айтып турары болза: делегейниң ийиги дайынының үезинде Эстон ССР-ниң девискээринге гитлержилерниң үүлгедип турганы араатанзыг чоруктарын тодарадып көрүп турар совет истелге органнары ол кем-бурыы үүлгедиишкиннериниң буруулугларының болгаш удуртукчуларының бирээзи Мере (ол-ла Мартсон) Аин-Эрвин Иоханович болганын тодарткан. Ол 1941 чылдың октябрь айда гитлержи эжелекчилерниң тургусканы политиктиг полицияга кирген болгаш удаазында айыыл чок чоруктуң эстон полициязының болгаш СД-ниң начальниги ону СС-тиң штурмбанфюрер дужаалдыг кижизи кылдыр томуйлаан.

Мере болза Эстониянып бүгү-ле полиция органнарының үүлгедикчи ажыл-чорудулгаларын удуртуп турган. Эстониянып девискээринге немец эжеледдиң үезинде 100 мун ажыг туттурган шериглерни болгаш янзы-бүрү чурттардан эккелген тайбың хамаатыларны өлүрүп узуткаан.

Мерениң дорт киржилгези-биле Таллиннің чоогунга «Ягала» деп өлүрүкчү лагерьни тургускан болгаш анда он-он мүн совет, польша, чехословак хамаатыларны, а ол ышкаш немец антифашистерни узуткап өлүрген.

Араатанзыг идегет Мере болза судка шилчиттирген, ооң бодунуң бала ооң дужаалын ёзугаар үүлгеттинген араатанзыг чоруктары дээш чогуур кеземчени ол хүлээген турар ужурлуг деп Совет чазак санап турар.

Нотада чугаалап турары болза туттурган шериглерге болгаш тайбың хамаатыларга удур ханныг үүлгедиишкиннерни кылып турган гитлержи араатаннар кеземчеге таварышпайн артарын британ чазак бала-ла күзеейн турар дээринге Совет чазак бүүрөөр болгаш дайынның кем-бурыы үүлгедикчизи Мерени совет эрге-чагыргаларга хүлээдип бөөрнин хемчегларын алырын маналап турар.

(СЭТА).

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязында

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ноябрь 9-та хүнүнүң ийиги чартында Кол Ассамблеяның XV сессиязының пленарлыг хуралынга Конгода байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажып көөрү үргүлчүлеп турган. Польшаның төлөөлекчизи Ю. Виневич бир дугаарында санал бергеш, Конгода тургустунган байдалды болур чогуурү-биле өөренип коор ужурлуг деп медеглээн. Реакциялыг күштер аныяк африк күрүнеде национал-хосталгалыг шимчээшкинни докладырын ораладжып турар дээрзин ол демдеглээн. Айыыл чок чорук Чөвүлелинин шиитпири турбуже, Каттышкан Нацияллар Организациязы болгаш ооң чингине секретары ам бо үеде Конгода бельги тергиндээшкинни узуткаарын болгаш чуртка корум-чурумну катап тургузарын күш четпейн турар-дыр. Польша төлөөлерниң бодалы-биле алырга, чүгле П. Лумумбаның чазаа республиканың кара чаңгыс дурумнуг чазаа болуп турар болгаш чүгле ол чазак Конго Республиканың иштики-даа, даштыкы-даа политиказын боттандырарына төлөөлеткен.

Аргентинаның төлөөлекчизи Амедео боду адаттынган Мобутунуң администрациязы дурумнуг болур дээр чүвени камгалап турган.

Ооң дараазында хуралды чорударының чурумун ёзугаар состу Гананың төлөөлекчизи алган. Кол Ассамблеяның онза сессиязының шиитпирине үндезилээш «Конгога эптештирер талазы-биле КНО-нуң комиссиязы» Конго Республикада байдалды болдунуң шинчилеп көргенинің түүнелдеринин дугайында илеткелди Кол Ассамблеяга киргижеге чедир Кол Ассамблеяның хуралын чапсарладыр деп ол санал киргген.

АКШ-тың төлөөлекчизи болгаш ооң эвилелчилери ол саналга удурланган, ынчангаш Нью-Йоркта чедип келген Касавубунуң «төлөөлерин» Конго Республиканың «дурумнуг» төлөөлери кылдыр Кол Ассамблеяның эвилелиг хуралынга олуруштурарын ораладжыр болгаш П. Лумумбаның чазаан, ооң Кол Ассамблеяже чоруткан төлөөлерин нейтрализаттаар дээр боттарының бодалдарын АКШ-тың төлөөлекчизи болгаш ооң эвилелчилери сөглеп берипкеннер.

Гананың саналы дээш 48 төлөөлер бадылаан, 30 төлөөлер удурланган болгаш 18 төлөөлер дадагалзаан, ынчангаш Гананың саналы хүлээп алдынган. Каттышкан Штаттар-биле кезеде кады бадылаар турган 11 латин-америк чурттар бо удаада Гананың саналын деткээни азы бадылаашкын үезинде дадагалзааны солун болуп турар.

АКШ-та соңгулдалар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ноябрь 8-те Каттышкан Штаттарга болган соңгулдаларның үезинде АКШ-тың президентизинден база ораалакчы президентизинден ацгыда, төлөөлекчилер палатазының бүгү-ле кежигүннерин (437 кижи) болгаш АКШ-тың конгрезинің 100 сенаторларының 34-түн, 50 штаттарның 27-зинің губернаторларын соңгуп турган, а ол ышкаш штаттарның хоойлужудулга органнарының бала эрге-чагыргаларның чер-чер органнарының дыка хөй саныг кижилерин бадылаан.

Баштайгы сан-түүнелдерни ёзугаар алырга, төлөөлекчилер палатазында 257 олуттарны демократтар алган. Республиканчылар амдыызында 168 олуттарны алганнар. Сенатка соңгулдаларга демократтар 20 олуттарны, республиканчылар—13 олуттарны алганнар. Бир олуттуң салым-хүзүүнүң байдалы шиитпирлеттинмээн, ынчалаа-даа ол база-ла демократтыг партияның төлөөлекчизинге онзажыры тодаргай болуп турар.

Кеннедиге Эйзенхауэрниң телеграммазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Эйзенхауэр Кеннедиге даразында байырлыг телеграмманы чоруткан: «Соңгулдаларга силериң чап-чаа-ла чедип алган тиилелгенер-биле холбаштыр бодумнуң байырымны силерге чедирип тур мен».

* * *

Джон Фитцжеральд Кеннеди 1917 чылда миллионерниң ог-бүлезинге төрүттүнген. Ооң адазы Джозеф Кеннеди болза Рузвельтиниң чазаанга көскү элээн албан-дужаалдарны кылып, АКШ-тың Англияга элчини чораан.

Д. Ф. Кеннеди Гарвад университетин дооскан. 1941 чылдың күзүнден эгелээш, 1945 чылдың чазынга чедир шериг-далай флодунга ол албан кылып турган.

Дайын соолунде журналист болуп ажылдап чораан. 1946 чылда АКШ-тың төлөөлекчилер палатазынга Массачусетс штаттан соңгуттурган, АКШ-тың сенадынга 1952 чылда соңгуттургаш, 1958 чылда база катап соңгуттурган.

АКШ-тың президентизиниң албан-дужаалынга Д. Ф. Кеннеди 1961 чылдың январь 20-де кирер.

НГО ДИНЬ ДЬЕМНИҢ ЧАЗАА ДҮЖҮРТКЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Сайгондан дыңнатканын ёзугаар алырга, шериг эргилдези болган соонда ында тургустунган шериг-революстуг комитет ноябрьның 11-де Нго Динь Дьемниң чазаа дүжүртүнген деп чарлаан.

Н. С. Хрущевтуң чагаазы кичээнгейниң төвүнде

НЬЮ-ЙОРК, ноябрь 10. (СЭТА). АКШ-тың президентизинге соңгуттурган Джон Ф. Кеннедиге Н. С. Хрущевтуң чоруткан байырлыг чагаазының дугайында дыңнадыгларны бүгү солуннар көскү черлеринге парлаан.

«Хрущев Кеннедиге байыр чедирип тур; байырлыг чагаа улустар аразында дүшкүүрлүг чоруктуң дугайында чугаалажыышкынларны саналдап тур» деп эге-биле «Нью-Йорк таймс» солун Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң Москвада корреспондентизиниң Н. С. Хрущевтуң чагаазының дугайында дыңнадыын бирги арныга үндүрген болгаш чагааның бодун бала парлаан.

«Нью-Йорк геральд трибюннуң» Москвадан келген дыңнадыгны парлаан бирги арнында эгениң чугаалап турары: «Хрущев чугаалажыышкынларны катап эгелээрин күзеп турар-дыр; Кеннедиге байырлыг чагааны ол чоруткан».

Н. С. Хрущевтуң чагаазының дугайында дыңнадыгларны «Дейли ньюс», «Нью-Йорк миррор» болгаш еске-даа хөй солуннар парлап үндүргүлээн.

Моолдуң парлалгазы — 40 чыл болган

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Парлалга хүнүн — «Монголын үнэн» («Моолдуң шыны») солуннуң бирги дугаарының үнген хүнүнден бөөр 40 чыл болганын моол хөй-нинти ноябрь 10-да демдеглээн. МАРН-ның болгаш улусчу-демократтыг күрүнениң үндезилекчилери Д. Сүхэ-Баторнуң болгаш Чойбалсанның тургусканы ол солун болза национал болгаш социал хосталга дээш демиселче Моолдуң күш-ажылчы араттарын мөөңнээринге улуг рольду ойнаан.

«Үнэн» солун (МАРН ТК-ның төп органын 1925 чылдың апрельден эгелээш ынчаар адаар апарган) болза бодунуң туруп келгени 40 чылдарыгың дургузунда калбак масселар-биле харылзаазын дыка кадбарткан. Ол—Моолдуң эң нептеренгей солуну. Ооң тиражы 1925 чылда турганындан барык 1960 чылда 40 катап көвүдээн. Моолда ооң ацгыда 30 солуннар болгаш 20 сеткүүлдер парлаттынып үнүп турар.

Кеннединиң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың президентизинге соңгуттурган Кеннеди Хианниске (Массачусетс штат) парлалга төлөөлекчилериниң мурнунга чүве чугаалаан. Кеннединиң тиилээнин миннип турар Никсондан алган чагааны, а ол ышкаш Эйзенхауэрден алган телеграмманы парлалга төлөөлекчилеринге Кеннеди номчуп берген.

Кеннеди соңгулда мурнунуң кампаниязының үезинде аңаа дузалаан кижилерге, ону деткээн кижилерге ооруп четтиргенин илереткен. Кеннединиң чугаалаары: «Ам келир дөрт чылдар берге болгаш айыылдыг дээрзин бүгү американнарга медеглеп тур мен. 60 чылдарның дургузунда бистиң чуртувустуң айыыл чок турар чоруун хандырар дээш нинти национал-дың эң улуг күженнишкиннерин салыры эргежок чугула дээрзинге бистиң бүгү хамаатыларывыс чөпшээржип турар. Биске силерниң дузаламчынар негеттинип турар, бистиң бүгү энергиявыс Каттышкан Штаттарның болгаш бүгү делегейге хосталганың хөрээнің эрге-ажыктарын камгалаарынга тураскаатка турар».

Корреспондентиниң айтырыынга харыылавышаан, телевидение-биле дамчыдып турган парлалга конференциязынга Кеннеди болза, кабинеттиң кежигүннерин болгаш өскедаа дужаалдыг кижилерни томуйлаарынга хамаарыштыр кандыг-даа дыңнадыгларны ноябрь 24-де чедир кылбас мен дээн.

ЛЕЙПЦИГКЕ ХӨЛ-ШЫДЫРААА ОЛИМПИАДАЗЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИН ШАҢНААНЫ

ЛЕЙПЦИГ. (СЭТА). Хөл-шыдырааның 14-кү олимпиадазының тиилекчилерине шаңналарны тывыскылаан. Олимпиаданың тиилекчизинге — совет командага — Делегейниң хөл-шыдыраа федерациязының (ФИДЕ) алдын кубогун тывыскан.

Совет шыдыраачылар — делегей чемпиону М. Таль, делегей чемпионнары чораан М. Ботвинник болгаш В. Смыслов, гроссмейстерлер П. Керес, В. Корчной болгаш Т. Петросян олар алдын медалдар-биле шаңнаткан.

Америк команданың кежигүннерине мөңгүн, а югославтарга—хүлер медалдарны тывыскылаан.

Тус-тузунда эң дээре түүнелдерни көргүскен киржикчилерге база-ла шаңналарны берген.

Маргылдааның кол судьязы гроссмейстер Рагозин (ССРЭ) олимпиаданың түүнелдериниң дугайында чүве чугаалаан.

Черле реалистиг политика эргежок чугула

АКШ-ка болган президент соңгулдаларын делегейниң парлалгазы делгеренгей тайылбырлап турар. Лондондан дыңнадыгларны алгаш кээрге, АКШ-тың президентизинге Кеннедини соңгаан чорук англи улустуң бо хүннерде сеткилин хайындырып турар айтырыгларны: АКШ-тың даштыкы политиктиг угланыышкынынга өскерлиишкин болур бе, миллион-миллион бөдүүн американнарның тайбынче изиг күзелин чаа президент тооп көөр бе деп кол айтырыгларны англи парлалга илередип турар. Н. С. Хрущевтуң Кеннедиге чагаазын солуннар шалбаа-биле тайылбырлаан. «Дейли телеграф» солунуң эге адынга — «Кеннедиге чагаазынга Хрущев идегелин илередип турар» деп бижээн. «Таймс» болгаш «Дейли геральд» солуннар база ол дугайын бижип турар.

Н. С. Хрущев биле Кеннединиң аразында ужуражып болуру болгаш ооң берип болур түүнелдери амгы үеде бүгү кижилериниң угаанында кирип турар дээрзин «Дейли геральд» демдеглээн.

Амгы политиканы үргүлчүлээш турып бөөр болза, Американың аттарын катап эгидип ап хоржок болур дээрзинге Кеннеди бүзүреп болур деп, «Дейли уоркер» солун бижээн. «Америк улус Кеннедиге медээни кылган—деп, солун үргүлчүлээн. — Ол медээни ол шын хүлээп билгеш, миллион-миллион кижилериниң тайбың дугайында идегелерин боттандырар дээрзинге идегелиис салыр бис. Дээрги Хрущев шак эрттирбейн чыткаш, найыралдың холун сунган. Ооң кыйгырыын найыралдыы-биле хүлээген турар ужурлуг, чүге дээрге ол ындыг боттуг шынарлыг деп бүгү делегей идеген турар».

АКШ-тың сөөлгү үеде улаштырулаштыр аштырыышкынга таваржып келген даштыкы политика угланыышкынын өскертириниң эргежок чугулазының дугайында медерел американнарның хөй нуруузун Кеннеди дээш бадылаарынче оттурган дээрзин эң барыын үзелдиг «Дейли мейл» солун безин миннип бижээн. АКШ алдарын ышкынып турар деп чугаалаан, Кеннеди шын сөглеп турган дээрзин америк улус билир турган деп ук солун ооң ынай бижээн. «Ракеталар болгаш өхтаргайны шиитээдир талазы-биле орустарның чедишкиннери, бедик деңнелге чөвүлел хуралдың үзүлгени болгаш ооң ол үзүлгениниң чылдагаанары, а ол ышкаш Эйзенхауэрниң Японияга баарын бужары-биле соксаканы—бо бүгү американнарның сергээн кудуладыпкан».

Кеннедини соңгаанын холбаштыр англи парлалганын бижип турарында черле нинти чүүл болза, «Скотсмен» дээр можу солуунуң чугаалап турары болур, ында «бодунуң мурнунда турган кижилериниң ходелип турганы ышкаш эвес кылдыр Кеннеди ходелир бе азы кандыгыл дээрзин делегей ам көөр» деп медеглээн.

Франс Пресс агентилелдиң дамчытканы болза: Джон Кеннединиң тиилээни-биле холбаштыр чаа америк чазактың эрге-чагыргага киргениниң түүнелинде америк даштыкы политиканың нинти угланыышкынынга өскерилге болур-даа деп бе, АКШ-тың чаа президентизиниң салыр сорулгазы амгы республиканчы чазактың сорулгаларындан үндезини-биле өскерилбес. Ооң-биле кады соңгулда мурнунуң кампаниязының үезинде кандидаттарның кайызы-даа даштыкы политика айтырыгларының хөй нуруузунуң талазы-биле чаңгыс үзел-бодалдыг чугаалап турганнар болгай. Куба болгаш Формоза ышкаш ындыг айтырыгларга безин кампаниянын ужунда оларның үзелдери чоокшулажы берген. Ындыг болзажок сорулга хевээр болуп артса-даа, ону боттандырарының аргалары көскүзү-биле өскерлир хире. Күрүне департаментизиниң удуртукчузу хүлээлгени боттуу-биле боттандырарын бодап турар чаа президентинин шуут дипломаттыг сорулгазы дээрге, бүгү таланың инициативазын үндүрүп турган оскундурган туруштарны хатап тургузарын ораладжыры апаардыр.

Эйзенхауэрниң бугуни-биле деткип турганы Никсонуң аштырыышкынга таваржыышканы АКШ-тың амга чедир чорудып келген политиказының аштырганы болур-дур деп, Герман Демократтыг Республиканың «Нейес Дейчланд» солуну демдеглеп турар.

Бир эвес чаа президент бодунуң соңгукчуларынга улуг хомудалды болдурбас деп бодаар болза, чоокку неделяларда болгаш айларда чаа идеяларны ол идип үндүрер ужурлуг дээрзин ол-ла солун бижээн. Ынчаарга ол болза хамыктың мурнунда эң чугула айтырыгга—тайбың дугайында айтырыгга болгаш ооң-биле холбашкан чепсегленишкинни бүгүнинти болгаш бүрүн дүжүрер дугайында негелдеге хамааржыр.

Кеннедини соңгаанынга холбаштыр Японияның социалистиг партиязының даргазының хүлээлгезин күүседип турар Эданың айытканы болза: «Антикоммунистиг ёзу-чурумнарны деткиринин политиказын чорудып келгениниң түүнелинде АКШ-тың аттарды Азияда кайы хире кудулай бергенин Каттышкан Штаттарның минниири эргежок чугула. Айыыл чок чоруктуң чаа чардынган кереззинге үндезилеттинген япон-америк харылзааларны эде көөр сорулга-биле хемчеглер алыр үе ам келген». Кеннединиң тиилээнин быжыг тайбынны тургузарынче америк улустуң улам өзүп турар негелделерининг түүнели, Эйзенхауэр баштаан республиканчы партияның чорудып турганы «соок дайынның» болгаш агрессияның политиказынга америк улустуң идегевейн турарының илерээшкини кылдыр Японияның Коммунистиг партиязы көрүп турар.

Республиканчы партияның кандидады Никсонуң аштырганы болза бодунун күрүнезинге чаа политиканы ажылдап кылыр деп америк улустуң хүзелдиин херечилеп турар деп түүнелди Каирнин солуннарының хөй нуруузу кылып турар.

Бир эвес чаа президент Кеннеди эрги политиканы чорудып үргүлчүлээр болза, даңаа харыы бүгүдеге билдингир, ол чүл дээрге, ол Никсон дег байдалга база таваржыр апаар деп «Аль Ахрас» солун бижээн.

Делегейге политиктиг климат өскерлир боор деп идегелди Бейруттун парлалгазы илергейлеп турар. Тайылбырлакчы Абдаллах Яфиниң «Ас-Сиаса» солунда бижээни: «Кеннеди Совет Эвилели-биле бот-боттарын билчиринче чүткүүр апаар дээрзинге чигзинмейн турар бис. Ол ону ынчаар кылыр ужурга таваржыр, чүге дээрге, атомнуг дайын-биле кыжаныр турган кандыг-бир күрүне удуртукчузу кижи бодунуң чуртунуң болгаш бүгү делегейниң салым-чолун айыылга тургузуп шыдавас болур ужурлуг».

Каттышкан Штаттарга соңгулдаларның түүнелдериниче Австралияның хөй-нинтизи улуг кичээнгейни салып турар. Никсонуң аштырганы Эйзенхауэрниң—Никсонуң чазааның политиказыйга америк соңгукчуларының сеткил ханмаанны кылдыр ында көөрү турар.

Соңгулдаларга республиканчыларның аштырганын тайылбырлавышаан, Мельбурнда салдарлыг «Эйдж» солун бодунуң редакция чүүлүнде америк даштыкы политика үр үе иштинде эрттир кадыг-дошкун болуп келген деп бижээн. Каттышкан Штаттар дугуржулга чедип алырынче түткүвейн турган, ооң-биле кады бодунга-даа ажыктыг кылдыр чүү-даа чедип албаан. Американың Каттышкан Штаттарының президентизинге Кеннедини соңгаанымы, бир эвес Вашингтон бодунуң чамдык бадыткаттына берген үелериннен ойталаар болза, «дешилгеге» чедирип болур деп идегелди үк солун илергейлээн.

Американың Каттышкан Штаттарының президентизинге Кеннедини соңгаанынга тайылбырны берип турган, амгы үеде Голландияда туруп турар англи фельдмаршал Монтгомери болза Кыдат Улус Республикага хамаарыштыр болгаш Совет Эвилели-биле база КУР-биле Американың харылзааларын эхижидеринге хамаарыштыр АКШ-тың политиказын өскертириниң эргежок чугулазын айыткан. Кыдат чазак Формозада эвес, а Пекинде туруп турар деп ол медеглээн. «Барыын талазы делегейниң удуртукчузу — америк президентиниң Кыдат-биле болгаш Совет Эвилели-биле харылзаазы багай болуп турар» ындыг байдалды Монтгомери халап-тыр деп адаан.

Ооң-биле кады Монтгомери тайбың кожа-хелбээ догуиаарының идеязын камгалап чугаалаан.

(СЭТА).

Редактор К. С. ШОЙГУ.

ӨГ-БҮЛЕ АМЫДЫРАЛЫНГА АЖЫКТЫГ СҮМЕЛЕР

САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН АРНЫ

Бо чүүлдерни өг-бүленің херээжен ээлери билип алза чогуур

Дүдүксүп бар чыдар саржагны доп-дораан өзилдир хайындырыптар херек. Саржагны өзилдирип турар саваже бичии хлебтен база суп кааш, ол хлебтің дашты саргарып келгиже хайындырыпар. Ынчаарга ол хлеб саржагның дүдүксүг чыдын бодунга сиңниктирип аппаар.

Ажыксый берген ак-саржагның кырынче соок суг кутказ, бир шопулак чемге хереглөөр сода-биле кады ону эки холуштур былгаптынар. Оон сөөлүнде сугну төпкеш, саржагны бир стакан сүт-биле холааш (бир килоргамм саржагга бир стакан сүт) өзилдир хайындырыптынар. Оон аъш-чем кылырынга хереглеп болур эки шынарлыг саржаг үнер.

Сүттү кылын дүптүг сакпынга хайындырарга белен хуюкталбас. Оон ыңай сүт хайындырар мурнунда сакпың иштин соок суг-биле чайып төпкеш хайындырарга база шоолуг хуюкталбас. Өг-бүленің херээжен ээлери аргалыг-ла болза, сүт хайындырар аңгы сакпыңныг турза эки, чүге дээрге изиг сүт янзы-бүрү чыттарны бодунга сиңниктир тыртар шынарлыг. Ынчангаш сүттү салат, дузап каан ногаалар дээн ышкаш аъш-чем продуктулар чоогунга тургузуп болбас.

Бир эвес сүттү хайындырып турунарда дүвүнден хуюкталып өртеен берге, ону былгап саарбанар, а чүгле хайнып хээри билек өске саваже кудуптунар. Ынчаарга сүт хуюксүг эвес болур.

Хуюксүг чыттыг сүтке дус холааш оон савазын соок сугга суп каар болза чыды чиде бээр.

Балыктың казырын карттаарда оон кудуруундан тудуп алгаш бижек-биле балыктың бажынче угландыр сүвүрерге белен болур. Бир эвес балыктың казырыы аштаттынмас болза ону бир секунда иштинде изиг сугже суптунар.

Хаарар дээн балыкты баштай сүтке өлөөн үр суп кааш, оон сөөлүнде кургаг далганга борапкаш ам хайнып турар үнүш саржаанга быжыыптарга тергиин чаагай амданныг болур. Хайнып турар үс чаштавазын дээш сковородканы аңдара салган сакпың аскы-биле халыптап канар.

Балыкты хаарып турар үеде буступ үүрмектелбезин дээш оон кырынче бичии дус бызамнаан 10—15 минутада шимчетпейн хаарыңар.

Балык хаарып турар үеде хөлүн өртүр чыталбазын дээш сковородкаже картааш доорай кескилеп каан картошкадан база каап канар.

Кажан ногаалардан мүн хайындырар дээнңерде ногааларны хайнып турар дузап каан сугже урупкаш өйтавында отка хайындырыңар. Ынчаарга ногааларның составында киржип турар «С» деп витамин эки камгалаттынар.

Аная эъттен азы куш эъдинден чаагай амданныг мүн хайындырар дээнңерде чүп каапкан эътти соок сугга суккаш хайындырып өгеленер. Ынчаарга эъттің бүгү амданныг чүүлдери сапче шилчээш мунну кончуг амданныг болдурар.

Доңуп калган картошканы соок сугга суп турган эргизип ап болур. Соок сугга доң картошканы суп каарга өлөөн каш шак өрткенде оон даштынга дошталчак карт тыптып келир. Ынчап баарга ол сугну төпкеш, дузап каан чаа сугже ону суп каар. Бо арга-биле өске-даа доңган ногааларны эргизип ап болур.

Борбак согунаны шааракы кылдыр аргып каан четки иштинге ургаш, агаарлыг черге өрү азып каарга эки камгалаттынар.

Доң согунаны чылыг черге эккеп эргискен херээ чок. Ону доң хевээр чемге ажыглап болур, оон согунаның амданы өскерилбес.

Чугаладыр өйүп каан далганны кырынче кургаг далган чашкаш сый кагылааш ам сковородкага чедирери белен, ону орта катап чада каапкар.

Доорай кескилеп каан согунаны хаарарда баштай кургаг далганга борап алыңар. Ынчаарга согуна белен хуюкталдыр өртенмес болгаш дашты алдыннанчак сарыг апаар.

Соок суг-биле шаптаныры болгаш дүрбүттүнери

Бойдустуң чаагай бүткен күштери—суг, агаар болгаш хүн кадыкшылды камгалаарынга, ону быжыктырарынга улуг рольду ойнап турар.

Ылангыя суг процедураларын чыл дургузунда бажың иштинге соксаал чок кылыры кончуг ажыктыг. Оларның иштинден өл пөс-биле дүрбүттүнери ең бөлүүн болгаш кадыкшылды быжыглаарынга дузалыг. Өл пөс-биле мага-ботту бир угда азы оон чамдык кезиин-даа дүрбүттүнүп болур. Дүрбүттүнүлгени бажың иштиниң температураазы 18—20 градус чылыг турда 30—32 градустуг суг-биле чорудар херек. Ону кылырда шала кырынга хевис азы эрги чоорган чаткаш, оон кырынга туруп алыр, тазка сугну кутказ чанынга тургузуп алыр. Оон сөөлүнде чоттунар аржыылды сугга өттүргеш эки сы долгап каапкаш, эът-кештн дүрбүттүнүп өгелөөр. Дүрбүттүнүп сөөлүнде кургаг аржыыл-биле чоттунуп кааптар херек. Дүрбүттүнүлгени холдуң салааларындан өгелөөш чоорту оорга, моюнче бар чыдар углуг чорудар. Хөректи болгаш өжиннни дээскинчек шимчээшкин-биле дүрбүүр, а чоттунарда аржыылды кешке чиик-чиик дээскилеп тургаш кургадыр чодуп кааптар. Ол бүгү процедураны азы дүрбүттүнерин болгаш чоттунарын 2—3 минутада уламчылаар.

Дүрбүттүнген сөөлүнде кеш кызып келир, мага-ботка тааланчыг, өкизи кончуг ышкаш сагындырар. Бо процедураны үзүктелдирбейн, хүннүң-не өртенги сула шимчээшкиннер сөөлүнде азы кежээ удуур мурнунда чорудары өргежок чугула. Сугның температураазын чоорту кудуладып өгелөөри улам эки, ынчалза-даа 12 градустан кудуладырын чанчыкпаан кижилерге эмчилер сүмелевейн турар. Организмни дадыгып быжыккан кижилер кыжын хар-биле безин дүрбүттүнүп болур. Ону кылырда чүгле арыг харны ажыглаар херек. Оон башка кештің шыйбакталган черлеринче бок киргеш хуула берип болур.

Организмниң кадыкшылынга дүрбүттүнүлгеден-даа артык күштүг салдарны шаптаныла чедирер.

Шаптаныр мурнунда сугну 33 градус чедир чылыдып алыр херек. Чанагаттанып каапкаш улуг таз азы ванна иштинге туруп алгаш суг-биле шаптанып өгелөөр. Кырындан суг саартынып турар кылдыр белеткөөн душту ажыглаары оон-даа эки. Шаптанып турар үеде мага-ботту өлөөн күштүг часкангылап, хол-биле чода туткулаар херек. Ынчаарга кеш кызып, чылыгып келир. Бо процедураны база хүннүң-не чорудары өргежок чугула.

Шаптаныры болгаш дүрбүттүнери организмге кандыг дузаны чедирип турарыл? Олар бир-ле дугаарында кешке улуг салдарлыг. Кештің хан дамырлары чыыртынып өгелөөр, ынчаарга хан иштики органнарже ханылап кире бээр. Ол чорук хан базыышкынын түр када улгатырар, а судалды оожумнадыр. Оон сөөлүнде кештің хан дамырлары катап алгып өгелөөр, а хан базыышкыны катап чавыыгар. Бо чоруктар аъш-чем хуулдурарынга, нервилер системазының, шыңган эъттернин ажылын күштелдиреринге улуг дузаны чедирер. Оон уламындан кижи омак-сергек, ажылдаан белен могап шылавас апаар. Соок суг-биле үргүлчү шаптанып, дүрбүттүнүп чанчыга берген кижи грипп, ангина дээн ышкаш аарыгларга белен таварышпас, соокка болгаш изигге кончуг шыдамыккай болур.

Организмни дадыктырып алыр дээн кижилер суг процедураларын чылдың чылыг үелериңде чорудуп өгелеле чогуур. Ол ышкаш кадыкшылганы быжыктырарын бичиизинден тура өгелөөри ең ажыктыг. Чамдык улгады берген назылыг кижилер бодун дадыктырып өгелөөриниң үези өрте берген деп шын эвес бодап чоруурлар. Суг процедураларын кырган-даа кижилер чаа өгелеп чорудуп болур, ону шын кылыр болза кандыг-даа хора чок, харын дузалыг.

Соок суг-биле шаптанырын болгаш дүрбүттүнерин кайы хамаан чок чорудары кижиниң кадынга мырынай хора чедирип болур. Ынчангаш оларны эмчиниң сүмезин өзугаар, бүгү чурумнарын шыңгыы сагып тургаш чорудары өргежок чугула.

Ажыктыг сүмелер

Чамдык херээженнер кежээ чунары албан эвес деп бодаар. Ол шын эвес. Дер болгаш доозун холушкаш кештің бичии азарганчыг үттерин дугаптар. Ынчаарга арынның кежи дүн дургузунда дыштанып, өң кирер туржук, харын куурарып, оңа бээр.

Улуур мурнунда ыяавыла чунунар, дижиңерни аштаңар, бажыңар дүгүн щетка-биле база аштап алыңар.

Бир эвес дерни болгаш доозунну чугбайн пудра азы крем чагдынар болза кештің үттери оон-даа артык дуглалыр, оон уламындан чаактарга, сегелге болгаш думчук кырынга маткалар тыптып келир.

Пудраланыр, азы крем чагдынар мурнунда ыяавыла чунуп кааптынар.

* * *

Баш дүгүн 10 хонукта бир катап ыяавыла чуур херек. Баш чуур сугну баштай хайындырыпкаш, соодуп алырга эки. «Детское» болгаш «Яичное» деп мылоларны ажыглаар. Баш кежин болгаш дүктерни мыло көвүү-биле изиг сугну бичиилеп холуп тургаш, салаалар бөштары-биле чуп кааптар. Оон сөөлүнде башче сугну саарылдыр кудар херек, ынчанмас болза мыло дүктер аразынга артып калыр.

Баш дүктерин помадалар, үстер-биле эмин эртир чаары хоралыг. Ол, баш дүгүнүң хөй-хөйү-биле дүжеринге чедирип болур. Чаштты дыңзыдыр өрүүрү болгаш баш дүгүн долгаары база хоралыг. Хөлүн эртир изиг херекселдер-биле дыдырартырга баш дүктерни сыныычал апаар, а ең ылаңгыя «перманент» деп арга-биле дыдырартыры ең хоралыг.

* * *

Хепке чыпшынган чүкту аштаарда баштай вазелин-биле азы касторлуг үс-биле чаап алыр, оон кырынга арыг пөс быжындызы салгаш изиг илиир-биле базыптар. Оон соонда бензинге өттүрүп каан пөс-биле чодуп кааптар.

Хепке чаа дүшкен будук дамдыларын белени-биле аштап кааптын болур. Ону кылырда хөвенни лимон чулуунга өттүргеш будук дүшкен черни чодуп өгелөөр. Оон сөөлүнде ону чылыг суг-биле чуп каапкаш артыы талазындан изиг илиир-биле базыптар.

Дүктен кылган пөстерге дүшкен будук дамдыларын спирт, водка азы одеколон-биле аштап кааптын болур.

Ак өөнүт хөвец-саазын пөске дүшкен будук дамдыларын нашатырлыг спирт холаан водородтуң ажындызы-биле аштаар. (100 грамм водород ажындызынга чартык шопулак нашатырлыг спирт).

* * *

Штапель, вискоза дээн ышкаш кылымал торгу пөстерден даараан хептерни 40 градустан өртпес температуралыг, хөй саваң көвүү холаан суг-биле оожум сы тудуп тургаш чуур. Оон сөөлүнде чылыг, соок сугларга эки былгап кааптар. Чуп турар үеде ол хептерни дүрбүп, долгап, изиг сугга хайындырып болбас.

Чугаа соонда суу сарыксын дээш өрү азып каар, а кургадырда ол хептерни ак чоорган, азы аржыыл-биле ораап каар.

Ол хептерни өй-тавында изиг илиир-биле базар херек, хөлүн өртир изиг илиир-биле базып болбас.

ОЛ, БО ЧҮВЕЛЕР ДУГАЙЫНДА

Бир эвес чугган хептерни соохта даштыгаа кургадыр апарзынарза, ол хептерни сөөлгү катап былгаар сууларга бир адыш дустан холуп алынар. Ынчаарга чугган хептер соокка шах доңмас.

Шоолуг эвес спирт холуп каан суг-биле сонга шилдерин ең күштүг сооктар үезинде безин чодуп кааптып болур. 2-3 шопулак дус эзилдирип каан чартык литр суг-биле сонга шилдериниң дожун белени-биле аштап кааптып болур.

Каучуктан кылган улдуннуг идикти үр кедип чоруурга улдуну саргара бээр. Ынчаарга ону мылалыг пемза-биле чуп кааптар болза катып агарып кээр.

Хевисти картошка карты-биле кончуг арыг кылдыр аштап ап болур. Ону кылырда баштай картошка карттарын эки чуггаш, суун сыксап каапкаш хевис кырынга чашкаш, арыг ширбиил-биле ширбип кааптар.

Колбасаны мунгаш черге сукпайн, агаарлыг черге өрү азып каар болза белен баксыравас. Колбасаның одура кезип каан ужун үргүлчү үс-биле чаап каап турунар. Колбасаны ажыдыр дузап каан сугга бир катап суккаш салып каар болза белен дүдүвес.

Дузап каан борбак капустаның аразынга чуура сохтап каан кукурузаны уруп каарга капустаның болгаш оон суунуң амданы чаагай болур.

Хөвен-саазындан кылган хеп аймаанга төгүлген кызыл арага дамдыларын изиг сүт-биле аштап кааптын болур.

Бир эвес лимондан хөвүдедир чулук алыр дизиңерзе, ону сыскырар мурнунда изиг сугга 5 минута хире суп каңар.

Иштинге аъш-чем сугар шкавыларының хлебсиг чыдын чок кылырларда, оон иштин уксуска өттүрүп каан пөс быжындызы-биле чодуп турунар, оон ыңай үргүлчү агаарлыдып турунар.

Бир эвес чуурганы эмин эртир улуг отка хайындырар болза оон ак кезээ кадыг, а сарыг кезээ чымчак болур. А ону бичии отка хайындырар болза сарыг кезээ кадаш, ак кезээ чымчак хевээр артар. Ынчангаш чуурганы өй-тавында отка хайындырар херек.

Аяк-сава чодар аржыылдарны болгаш думчук аржыылдарын баштай дустуг сугга өттүрүп алырга чугдунгур апаар.

Уксуска өттүрген пөс-биле костюмнуң азы пальтонуң хирлени бергеи моюндуруун аштап ап болур.

Эргижирей берген идихтің хөмүн суттүң үш-дөрт дамдызы-биле холаан скипидарга өттүргеи өл пөс-биле чоткаш, оон соонда крем-биле чаггаш, пөс-биле хоюглап алырга идихтің хөмү чаа чүве ышкаш апаар.

БИЛИП АЛЫҢАР

СОҢГА ШИЛДЕРИН ЧУУРУ

Сонга шилдерин чуурда сугга нашатырлыг спиртти азы аная водканы холуп алыр (сугнун 10 кезээнге 1 кезек водка). Ол холуксаа-биле сонга шилин чуп каапкаш чымчак пөс быжындызы-биле ийикпе солун саазыны-биле кургадыр чодар.

Оон ыңай сонга шилин чуура соктап каан кургаг чугай холаан суг-биле база чуп болур. Пөстү хендир үзү-биле чаап алгаш сонга шилдерин чодуп кааптын база болур. Оон сөөлүнде дүктен кылган арыг пөс быжындызы-биле азы будук базар саазын-биле шилди мырыңай үс чок кылдыр аштаар херек.

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИ

Бир эвес силерниң арныларга дырышкак черлер тыптып келзе, бир улуг-хүн иштинде 2—3 катап «маска» кылынар. Ону кылырда чангыс даргаа чуургазының сарыг кезээн көвүктелдир былгааш, олче 2 бичии шопулак ишти ары чигирин болгаш 4—5 дамды лимон чулуун немепкеш, ол холуксааны арныларга чугаладыр чаап алынар. Кажан ол бичии кургап чорда база катап шак-ла ынчалдыр чаап алынар. Оон сөөлүнде 20—30 минута болганда «масканы» чылыг суг-биле арылдыр чуп кааптынар.

Оон өске рецептилер база бар. Чижээ, даргаа чуургазының сарыг кезээнге бичии шопулак ишти сүт хоюун, бичии шопулахтың чартык ишти борлуг кислотаны холуп алгаш, ол холуксаа-биле арынны чугаладыр чаап алыр. Ол «масканы» 15—20 минута болгаш чылыг суг-биле чуп кааптынар.

Бир улуг-хүн иштинде 1—2 катап далганныг «маскалар» кылыры база ажыктыг. Бир улуг шопулак ишти сүтке болгаш бир бичии шопулак ишти лимон чулуунга кызыл-тас далганын хоюткаш, ону арынга кылыннадыр чаап алыр. Кажан ол кургап өгелей бээрге суг-биле экидир чуп кааптар. Оон сөөлүнде үстүг крем-биле чагдынып алыр херек.

ИШТИКИ АК-ХЕПТЕРНИ ЧУУРУ

Ак-хептерни хеп чуур сода холуп каан чылыг сугга (бир кочал сугга 2 улуг шопулак ишти сода) баштай шыгыткаш, моюндуруктарның, чек-аксының хирлени берген черлерин мылолап канар. Оон сөөлүнде 5—6 шактар өрткенде ак-хептерниң суун сы долгааш 100 грамм мыло, 30 грамм сода болгаш 50—70 грамм скипидар холаан суг куткан бакка суккаш, 1—1,5 шак иштинде хайындырыптынар. Хайындырган сөөлүнде баштай чылыг, оон сөөлүнде соок сугга былгаңар.

ШИЛ САВАЛАРНЫ КАМГАЛААРЫ

Сакпың дувунге элезин ургаш, оон кырынга шил саваларны салгылааш соок суг куткаш 15 минута иштинде хайындырыптычар. Оон сөөлүнде сакпынче бир адыш дустан каапкаш 30 минута база хайындырыкар. Ынчаар кылган сөөлүнде шил савалар изигден-даа, сооктан-даа белен бузулбас апаар.

ӨТ-ХЕРЕКСЕЛДЕРНИ АШТААРЫ

Баштай оларның довураан кактап кааптар херек. Ону кылырда өт-херекселдерни дашкаар үндүрбейин барып болур. Эрги ак чоорганны азы аная калбак пөстү сугга өттүргеш эки сы долгап кааптынар. Ол пөс-биле диванны ийикпе чымчак сандайны шыва салгаш чиңге шыкпыыр-биле кактап өгеленер. Бир эвес өт-херекселдерде хөй доозун сиңген болза, пөзүңерни катап өттүргеш чаа катап кактап-ла турунар.

Оон сөөлүнде диванны шап каап пөстү щетка-биле аштап кааптынар, а оон буттарын болгаш кыдыгларында ыяжын кургаг пөс-биле чодуп кааптынар. Үс дамдылаан черлер бар болза ону бензин-биле аштаар херек.

ӨЖИК КАСТЫКТАРЫН БОЛГАШ СОҢГА РАМАЛАРЫН ЧҮНҮҢ-БИЛЕ ЧУУРУЛ

Ак өөнүт, кремниг болгаш өске-даа маслалыг будуктар-биле дозулаан өжик кастыктарын ийикпе соңга рамаларын бир шопулак ишти нашатырлыг спирт холаан мыло чок суг-биле чуур херек. Сода болгаш мыло дозунуң өөнүн ондуруптар, ынчангаш оларны ажыглап болбас. Нашатырлыг спирт холаан сугга хир кончуг арлыычал болгаш дозунуң өөнүн хыланнааш апаар. Чугган соонда өжикти азы раманы кургадыр чодар херек, оон башка хевиржогу аажок саргылдыр өөнүт былчактар тыптып келир.

Буттарны ажаары

Кара чажындан өгелөөш-ле кежээнин-не улуур мурнунда буттарын чуур чорукка өөренир херек, ылангыя соок суг улам эки. Ол чүгле арыг-шеверни тударынга эвес, харын буттарының кештерин быжыглап турар болгаш кижини соокка алзыр чоруктан камгалап турар.

Буттарныц дыргактарын холдарныы ышкаш үргүлчү кезип турар херек.

Кедер идии будунга өй болур ужурлуг: тар-даа эвес, эмин эртир алгыг-даа эвес. Ол буттарны өйбес болгаш хаварар чоруктан камгалаар.

Бир эвес буттар дыка деридип турар болза, хүннүң-не чуп турарындан аңгыда, ораашкыннарны, уктарны үргүлчү солуур. Оон-биле кады буттарын улуурунун мурнунда формалинниң (5%) кошкак эзилдирин-биле чаап турар болза эки.

Инек сүдүнден хымыс

Бе сүдүнден кылган хымысты улус шаандан бээр ажыглап келген. Ону кадыкшылдың, хөглуг-омак чоруктун болгаш үр чурттаарының сускупу деп адап турган. Сөөлгү үеде хымысты инек сүдүнден база кылып турар апарган. Ону өкпе азрыы эмнээринге, могап шылагдаан организмни күш кииреринге, чем хайылдырыышкынын өжиждеринге кончуг дузалыг продукт деп санап турар.

Инек сүдүнден хымыс кылырда мындыг: 1 литр чиг сүт, 1 стакан суг, 2—3 улуг шопулак ишти чигир—бо чүүлдерни холуй хайындырыпкаш, 15-20 градус чедир соодуптар. Оон сөөлүнде ону 2 шопулак кефир, азы ажыг сүт-биле хөренгилээш тарактарлыжеге чедир тургузуп канар. Таракка 2-5 грамм хлеб ажыктызын холупкаш сарыг-сугланып өгелей бергиже чедир тургузунар. Оон соонда эки холуй былгааш итпээн шүүп каапкаш, шилдерге куткаш, аскын хей үнмес кылдыр бөөшкүннеп канар. Кажан шилдерге хымыс көвүктелип өгелей бээрге ам ижип болур. Ону чүгле соок черге тургузар.

Каракче кирген чамны канчаар уштурул

Бир эвес каракче элезин, чугай азы хөмүр даш хоюу болгаш өске-даа кадыг будумелдериниң хензиг буузундулары кире бергеш өйдүктүрүп өгелөөн болза, ону бир-ле дугаарында суг-биле чуп аштаар херек. Стаканга долдур суг куткаш, каракты олче чедире бергеш, өлөөн үр чивеннедир. Чамдык кижилер каракка кирген чамны дылы-биле чылгап уштуруп ораладжырлар. Ол кончуг шын эвес. Дыл дамчыштыр каракче аас иштинге кезээде чоруур хөй санныг микробтар кире бергеш, аная янзы-бүрү аарыгларны өскүдүп болур. Чам кирген каракты дүрбүп база болбас, ынчаарга чам каракты чамчык клеткаларынче кадалып кире берип болур.

Бир эвес чам каракты үстүү талазында кире берген болза ону уштурда холду эки чуп кааптынар, айтыр салаа-биле каракты үстүү халывын өрү көдүрүптер. Кажан чам көстүп кээрге солагай холдун айтыр салаазы-биле ону оваарымчалыг уштуп кааптар.

Бир шын эвес бодал дугайында

«Чаш уруг эмзирер иелер чиг ногаалар чип болбас, оон бичии уруунуң ишти аарыг бээр»—дээр янзылыг шын эвес бодалдар чоокка чедирле тургулаан. Ол чорук иениң бодунуң болгаш уругнун-даа кадыкшылынга дөрт хора чедирип келген. Чүге дээрге иениң чиир чемнери чангыс айланып, уругларның өөлүдеринге ең чугула витаминнер, минералдыг дустар чедишпестей бээр, бодунуң чемге хөөнүү чидип, эминиң сүдү база эвээжей бээр болгаш шынары кудулаар. Чаа ногааларны чеже-даа хөйну чемге ажыглаар болза уруг эмзирер иеге оон хора болур туржук, харын кончуг ажыктыг. Ең ылангыя чаш уруглуг иелерге янзы-бүрү салаттар, ногаадан кылган мүн бо чүүлдерни чемге ажыглаары кончуг ажыктыг.

Чамдык ажыг амданныг согуна, чеснок дээн ышкаш ногааларны эмин эртир хөйну чемге ажыглаар болза, эмиг сүдүнге ол ногааларның амданы сиңе берип болур. Оон чамдык бичии уруглар эмигте хөөнүн чидирип болур. Ынчангаш чүгле согунаны болгаш чеснокту чемге ажыглаарда өйлөөри чугула.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАГЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харысалгалыг секретарының болгаш харысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетпур болгаш транспорт кылдыстерининиң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура-амыдырал кылдыстерининиң 37-13, иштики информация кылдызининиң 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг кылдыстерининиң 21-27, литажылдакчыларының 22-64, бухгалтериянының 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбеди барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00982. Чагыг № 2931. Культура эргелелиниң типографиязы.